

УДК-371.21

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО УКЛАДУ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОДИНИ

І. Г. Гайдамака

В статті розглядаються умови виховання в родині, що полягають в спадкуванні дітьми суспільно-історичного досвіду підготовки до життя і праці на підставі народних традицій, що дають представлення і про психолого-педагогічну культуру родини але виявляються у сімейному укладі. Сімейний уклад характеризує не тільки специфіку повсякденного життя людини, її духовно-моральний клімат і психологічну атмосферу але й систему цінностей родини, взаємини членів родини один з одним та з оточенням, сімейні традиції, педагогічна освіченість і компетентність батьків, що виявляється у їхньої педагогічної культурі.

Ключові слова: *культура особистості, культура родини, родинне виховання, сімейний уклад, педагогічна культура батьків.*

Дієвим засобом формування культури особистості виступає процес родинного виховання, який акумулює в собі різноманітні аспекти створення побутового оточення, яке б сприяло розкриттю її обдарувань, розвитку здатності і творчості. Сімейний уклад як основа родинного виховання визначається не тільки певними матеріальними об'єктами – комплексом предметів, послуг, соціальних форм, але й існуючими в суспільстві моральними, політичними, естетичними поглядами і смаками, освітнім та інтелектуальним рівнем батьків, їхньою педагогічною культурою.

Поняття "сімейний уклад" характеризує специфіку повсякденного життя людей, її духовно-моральний клімат і психологічну атмосферу. Тут мають на увазі соціальні установки і система цінностей родини, взаємини членів родини один з одним та з оточенням, сімейні традиції, педагогічна освіченість і компетентність (культура) батьків, їхній особистий приклад уміння

організовувати життя і діяльність дітей у родині відповідно віковій дитини.

Таким чином, особливість сімейного укладу може виступати у якості умови, що впливає на формування педагогічної культури батьків, оскільки кожна родина у своєму реальному житті несе визначений тип культури, виражає своє ставлення до цінностей і ідеалів, що панують у суспільстві.

На думку Л. М. Николаєвої, основою сімейного укладу є моральна позиція родини, що характеризується сформованою сукупністю інтелектуальних і моральних норм, відношенням батьків до життя, праці, дітей [6].

Відправною точкою у вивченні даної проблеми є дослідження М. Г. Стельмаховича, В. В. Бойко, Є. К. Васильєвої, Р. К. Серьожникової і ін. про вплив способу життя родини на виховання підлітка через організацію трудової діяльності, дозвілля, спілкування, рольове поводження.

Становить визначений інтерес по даному питанню в змістовному аспекті позиція Р. Бернса в книзі "Розвиток Я-концепції і виховання". Р. Берне, розглядаючи питання формування Я-концепції в дітей, виділяє ряд факторів, що відносяться до укладу сімейного життя: "виховний стиль батьків; відносини між батьками; відсутність одного з батьків унаслідок смерті або розводу; робота матері і зв'язаний з цим її соціальний статус; розміри родини і старшинство серед дітей". Але в той же час він указує, що вони ще не одержали достатнього теоретичного дослідження [1].

Т. А. Маркова, Д. О. Дзинтере, Л. В. Загик вважають за необхідне вказати, що особливістю сімейного укладу є бажання й уміння батьків практично здійснювати мету і задачі виховання, що організують індивідуальну і спільну зі старшими членами родини діяльність [3].

Мета статті полягає у вивченні категоріального статусу поняття "сімейний уклад", його особливостей та його вплив на формування педагогічної культури батьків.

Більшість педагогів, говорячи про уклад, указують його різні компоненти, але ще немає єдиної думки у визначенні сімейного укладу і його структурних компонентів. Наприклад, Г. Л. Могилевська до основ сімейного укладу відносить спільну працю, дружелюбність, дбайливість і повагу. [5].

У "Тлумачному словнику живої російської мови" В. И. Даля під укладом розуміється "пристрій, установа, статут, порядок" [2].

У "Філософському енциклопедичному словнику" слово "уклад" розшифровується тільки як «цілісна система виробництва, відношенні певного типу, що утворить суспільну форму виробництва»

У педагогічному словнику і педагогічній енциклопедії цей термін не розкривається.

На наш погляд застосування визначення "сімейний уклад", досить перспективно:

- воно дозволяє: відтворити представлення про конкретний тип родини;

- подає інформацію про співвідношення особистісної Я-концепції з рівнем психологічної зрілості родини, тобто про її генетичну основу, сутність якої полягає в наступності поколінь;

- подає інформацію і про ціннісні орієнтації респондентів.

У нашому дослідженні сімейний уклад – це інтегральне поняття, що включає в себе сталий порядок життя конкретної родини, її установки, потреби, інтереси, традиції, ціннісні орієнтації, стиль відносин, особистий приклад і рівень психолого-педагогічної культури батьків. Ці компоненти взаємозалежні і взаємодіють між собою. Кожний з них знаходиться в складних взаєминах один з одним. Сімейний уклад органічно зв'язаний із психолого-педагогічною культурою родини як з одним з його структурних компонентів.

Кожний з названих компонентів своєрідно впливає на дітей. В той же час родина - єдине ціле, і дитина почуває на собі її постійний вплив.

Слід зазначити величезний вплив родини на культурний розвиток особистості. Перевага духовного в родині визнавали багато культур. Воно йде через цінності народної педагогіки, що затвердилися, у сімейному укладі: трудові традиції, традиції в передачі сімейної професії від батьків до дітей, а потім і онукам, утворення фамільних династій, весільні обряди, обряди народження дитини, ритуали поховання, свята, різноманітні жанри і форми усної народної творчості. З їхньою допомогою формуються традиційні форми спілкування в родині з різним укладом життя, закладається фундамент ціннісних орієнтацій, уявлень, почуттів, що потім

починають виконувати функції критеріїв добору інформації, переваги одних форм і джерел іншим і так далі.

У народній педагогіці, етнопедагогіці основна мета виховання полягала в необхідності спадкування дітьми суспільно-історичного досвіду підготовки до життя і праці. Спадкування і наступність здійснювалися на основі народних традицій сімейного виховання, що дають нам представлення і про психолого-педагогічну культуру родини. Традиції як інтегроване явище включали у свій склад звичаї, обряди, ритуали, реліквії, церемоніали, моральні, народно-правові й інші форми людської діяльності. У них був узагальнений досвід колишніх поколінь, їхні погляди, удачі, норми поведження, звички, підтримувані суспільною думкою. Традиції, обряди і звичаї визначали зміст педагогічних поглядів людей того часу і виконували визначені педагогічні функції. Якщо звичаї передавали дітям конкретні зразки конкретних вчинків, указували як варто поступати, стосувалися міжособистісних відносин, проявляючи такі моральні якості як тактовність, повага до старших, шанування батьків, виробляли в дітей визначені звички в спілкуванні з іншими людьми, то традиції формували такі соціально значимі якості, як самостійність, дисциплінованість, чесність, працьовитість. На основі традицій і звичаїв формувалися обряди, пов'язані з найважливішими подіями в житті людини, роду, громади, обставлені язиковими символами, ритуалами, церемоніями. Обряди виступали як елементи прояву традицій і звичаїв, зв'язаних із соціальною практикою, психологією народу. Ціль обрядів, зокрема, полягала в тім, щоб дати дітям визначені поради, якими вони могли б користуватися в повсякденному житті, праці, закріплювали норми і правила поведінки.

У педагогічній практиці народу ми виявляємо усвідомлене і неусвідомлене прагнення кожному області життя використовувати у виховних цілях. Задачі реалізувалися через національно-історичні механізми виховання і самовиховання людей. Процес виховання, у тому числі і сімейний, супроводжувався розширенням набору різних виховних засобів і пов'язаний з педагогізацією всіх умов життя людини і колективу. Його характеризують ненав'язливі методи виховання, особливе виховання в процесі праці, участь у сімейних справах з малого років. Слово матері і батька навіть для дорослих дітей було законом. У виховання дітей вкладалася душа. Про це

свідчать і прислів'я, зміст яких відповідав тим або іншим етапам розвитку культури наших предків, що у поетичних формулах відбили опитування виховання дітей у родині, відношення батьків до виховання, взаємини батьків і дітей, тобто визначений рівень психолого-педагогічної культури родини. ("Хто червоний дочками та синами, у пошані той, у благодаті") [7]

Арсенал виховних засобів був досить різноманітним: живий приклад старших, ігри, повчальні бесіди, книги, усні наставлення за допомогою природних педагогів - бабусі і дідуся, що розуміють інстинктивно і знають по досвіду, що мораль полягає в самому житті родини, фольклор і навіть ірраціональні прийоми. Наприклад, у фольклорних добутках ми можемо знайти докладні наставлення щодо етики внутрішньосімейного спілкування. Схвалювалися родини, у яких панували взаємна повага і любов, згода і лад. ("Де любов так рада, там і спасіння"). У добутках фольклору відбилися також морально-етичні норми, яких потрібно дотримуватися у взаєминах батьків і дітей. Дітям покладалося любити і почитати батька і матір. ("Добре, Гануся, коли хвалять мати так бабуся", "Ласкава дитя дві матки ссе") [7]. Для доказу зробимо короткий екскурс в історію сімейного виховання.

"Як і інші народи, на ранніх стадіях розвитку древні слов'яни мали досить жорстокі звичаї. Так, мати, виховуючи дітей, готувала їх бути воїнами і непримиренними ворогами тих людей, що образили б них ближніх. Страх невблаганної помсти іноді запобігав злочиння: у випадку убивства не тільки сам злочинець, але і весь його рід очікував загибелі від дітей убитого, котрі вимагали крові за кров. Коли сімейство було занадто численним, усяка мати мала право умертвити новонароджену Дочку (але не сина). Цьому звичаєві не уступавінший: право дітей умертвлять старих хворих батьків, тяжких для сімейства і марних для співгромадян" [4].

З методичної точки зору родина школяра - один з об'єктів професійної діяльності вихователя. Варто враховувати на сучасному етапі особливості родини як об'єкта виховання :

- у цілому поведження родини підлегле соціальним нормам, що складаються в ході історичного розвитку, формуються відносно тривалий час і порівняно стійкі. Звідси основний шлях роботи з родиною - сприяння зміцненню родини, новим соціальним нормам, стимулювання засвоєння їх поколіннями, що вступають у життя;

- родину скріплюють загальні інтереси, взаємна повага, загальне почуття відповідальності за долю близьких і за родину в цілому. Звідси випливає, що шлях до зміцнення родини лежить через виховання і розвиток почуття взаємної відповідальності членів родини, самоконтролю, усвідомлення самої цінності сімейного життя, підвищення психолого-педагогічної культури батьків;

- члени родини включені в різні внутрішньосімейні відносини. Звідси випливає, що позитивний ефект може дати вплив на родину не пряме, а непряме;

- родина зв'язана із соціальним середовищем різноманітними і складними зв'язками. Звідси випливають необхідність комплексного підходу до мір допомоги і підтримки родини і погодженість мір;

- істотне значення мають особистісний і інтимний характер брачно-сімейних відносин, розмаїтість і неповторність конкретних ситуацій розладу в родині, що вимагають індивідуального підходу і спеціалізованої допомоги родині;

- специфічний характер і обмеженість зразків сімейного поведіння, засвоєння їх ще в дитинстві. Звідси - важливість виховання стереотипами такого поведіння в ранньому віці, організація педагогічно доцільного укладу життя родини, важлива роль батьків у формуванні таких стереотипів, необхідність правильного співвідношення сімейного і суспільного виховання.

Таким чином, родина виступає як спеціальний об'єкт коли педагогічні зусилля направляються на нейтралізацію її негативних впливів на дітей, перебудову відносин у родині, створення основ формування соціально значимих цінностей. У цілому ряді випадків не можна чекати, коли сама родина добровільно і свідомо займеться подоланням власних труднощів, тому що кризи і протиріччя, будучи затяжними, можуть не усвідомлюватися як небезпечні.

Література

1. Берне Р. Развитие Я-концепции и воспитания / Р. Берне; пер. с англ. - М.: Прогресс, 1986. -422 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. - М., 1950. - Т.4. Р-У.
3. Кавашкина О.Д. Семейное воспитание в России: (Развитие идей от Древней Руси до начала 21 в) /О.Д. Кавашкина //Семья в России. – 1994. - №2. – С. 69-80.

4. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки / Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. – Київ.: «Знання», 2003. - 405с.
5. Могилевская Г.Л. Семейный климат / Г.Л. Могилевская - М.: Знание, 1973 - 96 с.
6. Николаева Л.М. О некотором своеобразии формирования идеалов школьника в семье / Л.М. Николаева // Специфика семейного воспитания в современных условиях. - М., 1979. – С. 50-55
7. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка/ М.Г. Стельмахович. - Київ, 1996. - 287 с.

ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНОГО УКЛАДА КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ СЕМЬИ

І. Г. Гайдамака

В статье рассматриваются условия воспитания в семье, которые заключаются в наследование детьми общественно-исторического опыта подготовки к жизни и труду на основании народных традиций, которые дают представление и о психолого-педагогической культуре семьи но оказываются в семейном укладе. Семейный уклад характеризует не только специфику повседневной жизни человека, ее духовно моральный климат и психологическую атмосферу но и систему ценностей семьи, взаимоотношения членов семьи друг с другом и с окружением, семейные традиции, педагогическая образованность и компетентность родителей, что оказывается у их педагогической культуре.

Ключевые слова: культура личности, культура семьи, семейное воспитание, семейный уклад, педагогическая культура родителей

SPECIAL FEATURES OF THE FAMILY STRUCTURE AS A CONDITION OF THE FORMING THE FAMILY CULTURE

I. G. Haydamaka

The article examines the conditions of upbringing in the family that are the inheritance by the children of the social-historical experience of preparation for life and work based on folk traditions that give a stateboth of the psycho-pedagogical culture of the family and in the family. The family way is characterized not only by the specifics of everyday human life, its spiritual-moral climate and psychological atmosphere but also a system of values of the family, the relationship of the family members with each other and with the environment, family traditions, pedagogical erudition and competence of parents, which is revealed in their pedagogical culture.

Keywords: culture of a personality, culture of the family, family upbringing, the family way, pedagogical culture\erudition of parents.

Гайдамака Ирина Георгиевна – методист деканата факультета переподготовки и специализации Донецкого областного института последипломного педагогического образования (м. Донецьк, Україна) irina-gaydamaka@mail.ru

Haydamaka Irina Georgiyevna – methodologist of the retraining faculty Donetsk Regional In-Service-Teachers' Training Instituteirina-gaydamaka@mail.ru

Рецензент – Романенко Юлія Анатоліївна - професор кафедри природничо-математичних дисциплін та методики їх викладання Донецького обласного інституту последипломного педагогического образования, доктор педагогічних наук, професор

Reviewer - Romanenko Julia Anatolia - professor of department of naturally mathematical disciplines and method of their teaching of the Donetsk Regional In-Service-Teachers` Training Institute, doctor of pedagogical sciences, professor

УДК 378.036 + 378.037

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИКО-ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Т. М. Єрмолаєва

Встановлено необхідність формування естетико-фізичних якостей студентів, потрібних сучасному фахівцю для виховання гармонійної особистості та проаналізовано науково-теоретичну літературу із зазначеної проблеми. Схарактеризовано поняття педагогічної технології формування естетико-фізичних якостей студентів і розкрито особливості наведеної педагогічної технології в процесі фізичного виховання у вищих навчальних закладах.

***Ключові слова:** естетико-фізичні якості, студенти, педагогічна технологія, фізичне виховання.*

Сучасні вимоги європейського та світового освітнього простору зумовлюють необхідність модернізації національної професійної підготовки фахівців усіх спеціальностей у напрямі гуманізації освіти, наповнення її естетичними ідеалами та цінностями,